

TÖRTÉNETI IRODALOM.

A római-porosz történeti intézet legújabb kiadványa.

Nuntiaturberichte aus Deutschland. Erste Abtheilung. 1533—1559. Herausgegeben durch das k. Preussische Historische Institut in Rom und die K. Preussische Archiv-Verwaltung.

Erster Band: Nuntiatoren des Vergerio. 1533—1536. Im Auftrage des K. Preussischen Historischen Institutes in Rom, bearbeitet von Walter Friedensburg. (Gotha. Friedrich Andreas Perthes 1892.) Nagy 8-adrét LVII. és 615. ll.

Zweiter Band: Nuntiatoren des Morone 1536—1538. Im Auftrage des Preussischen Historischen Institutes in Rom, bearbeitet von Walter Friedensburg. (Gotha. Friedrich Andreas Perthes 1892.) Nagy 8-adrét VIII és 470. ll.

Azon tudományos intézmények sorában, melyeket Európa művelt államai Rómában létesítettek, a legifjabb *a porosz királyi történeti intézet*. Csak négy esztendő előtt, 1888. ápril 9-én kelt királyi rendelet adott neki életet. És már is jelentékeny kiadvánnyal bizonyítja be életképességét.

Az a hatalmas állam, melyet képvisel, anyagi eszközökkel bőségesen látja el, jeles munkaerőket helyez rendelkezésére; egyszersmind célirányos szervezettel biztosította tevékenységének sikerét.

Az intézet a közoktatási ministerium főfelügyelete alatt áll; de teljesen a berlini tudományos akadémiának van alárendelve. Az akadémia háromtagú bizottsága irányozza, vezeti és ellenőrzi munkálatait.

Az intézet hivatalos személyzete egy ügyvezető titkárból és két assistensből áll, kik »minden idejüket és egész munkájukat« a berlini bizottságtól megállapított munkálatoknak kötelesek szentelni és szükséghez képest több segédmunkás és másoló által támogatatnak.

A berlini akadémia az igazgató bizottságba Németország legjelesebb történetbúvárait: *Siebelt*, *Wattenbachot* és *Weisz-*

säckert választotta meg; az utolsónak halála után helyét Lenz foglalta el.

A római intézet első titkárává dr. Schottmüller, s mikor ez (1890.) a porosz közoktatási ministeriumba osztályfőnökek hívatott meg, dr. Quidde tanár neveztetett ki.

A berlini bizottság a római kutatásokat: a Hohenzollern-házból származott első brandenburgi választófejedelemek korára, tehát a XV. századra irányozta. De miután csakhamar arról győződtek meg, hogy ezen irányban a vatikáni levéltár anyagkészlete jelentékeny történeti értékűnek nem tekinthető, az eredeti tervet elejtették, és a XVI. századbéli diplomáciai irományokra irányozták a figyelmet.

Abban történt megállapodás, hogy a németországi nuntiusok jelentéseit a reformatio korából, 1519-től kezdve, fogja a római intézet közrebocsátani.

Ezen határozat is lényegesen módosított.

A kiindulási pont 1519-ről 1533-ra vitetett át, azon oknál fogva, mert a nuntiusi irományok teljesen összefüggő sorozata csak az utóbbi esztendővel veszi kezdetét.

De ezen a téren a porosz intézet *conflictus*ba jött az *osztrák történeti intézettel*, mely szintén fölhagyván a XIV. és XV. századbéli megkezdett munkálatokkal, a németországi nuntiusi jelentések közzétételének tervét karolta föl.

Hosszas tárgyalások után a két intézet egyesült a közösen választott feladat megoldására, oly módon, hogy egyidejűleg három osztályban induljon meg a nuntiusi jelentések kiadása. Az első az 1533—1559, a második az 1560—1572, a harmadik az 1573—1585 évkört foglalná magában. Az első és harmadik a porosz, a második az osztrák intézetnek jutott.

Ezen megállapodást talán nem illenek kritika tárgyává tenni. Minden nemzet, minden intézet maga a legilletékesebb annak megítélésére, hogy rá nézve, saját céljainak szempontjából, milyen feladat a legsürgősebb és legfontosabb.

Mindazáltal feltűnő, hogy sem a porosz, sem az osztrák intézet nem talált méltó munkatért a vatikáni levéltárnak azon részében, mely a XVI. századot megelőző időkből maradt fenn.

És ha a németországi nuntiusok jelentéseinek közzétételére óhajtott is a két intézet szorítkozni, — kívánatos lett volna az 1533-ik évet megelőző kort szintén bevonni a munkakörbe; tudvalevő dolog lévén, hogy a XV. század közepétől kezdve jelentékeny számú és értékű ilyen jelentések maradtak fenn.

Egyébiránt habár a két intézettől felkarolt munkatervet túlságosan szerénynek tartjuk, és a két hatalmas német állam történettudósaitól magasabb czélok kitézését vártuk: készséggel

elismerjük, hogy a porosz történeti intézet imént közrebocsátott első kiadványai minden tekintetben a német tudományosság magas színvonalán állanak és mintaszerűeknek mondhatók.

Áll ez mind az anyag egybegyűjtésére, mind annak feldolgozására nézve.

Friedensburg tanár, ki az első osztály szerkesztésével bízott meg, nem szorítkozott nyomozásaiban a Vatikán levéltárára és könyvtárára, hanem felkereste Rómában, Nápolyban, Velenczében és Parmában mindazon gyűjteményeket, melyekbe a szent-szék diplomatiái iratai szétszóródtak. Egyszersmind alapos tanulmány tárgyaivá tette a XVI. századra vonatkozó régibb és újabb történeti publicatiókat.

Miután az általa közzétett nuntiusi jelentésekben Magyarország nevezetes helyet foglal el; félreismerhetetlen komoly törekvése, hogy magát és olvasóit ezen irányban is tájékozza. Annál feltünőbb, hogy figyelmét elkerülte Akadémiánk Történelmi bizottságának egyik kiadványa, mely épen az általa tárgyalt kort illeti: »III. Pál pápa és Farnese Sándor bibornok Magyarországra vonatkozó diplomáciai levelezései« (1535—1549), melyeket »a nápolyi állami levéltárban létező Farnese-osztályban tett saját kutatásai nyomán« (Óváry Lipót tett közzé.)¹⁾

E szerint tehát a porosz intézet kiadványában foglalt diplomatiái iratok egy része nem ismeretlen előttünk.

De ezeknek túlnyomó része most lát először világot. És így hazánk történetírására nézve is a kiadvány értékes forrásművet képez.

Az a hatodfél esztendő, 1533 ápril 9-dikétől 1538 szeptember 7-éig, (Vergerio és Morone bécsi nuntiatúrái), a melyet a két kötet felölel, Magyarországnak nevezetes korszakába esik, mikor két király között megoszolva a feldarabolás állandósulásának és a török rabságnak kettős veszélye egy időben fenyegette, s mikor mindkettőt a nagyváradi békekötés elhárította.

A nuntiusi jelentések hű képet tárnak föl a béketárgyalások előzményeiről és azok lefolyásáról.

Mindkét nuntius Rómából magával hozott és ismételtén megújított utasításainak megfelelően, nagy buzgalmat fejtett ki, hogy Ferdinánd és János király között az egység létrejöttét előmozdítsa és ezzel a polgárháborúnak Magyarországon véget vessen.

Mikor 1535 nyarán János király biztosai, Frangepán érsek és Brodarics püspök Bécsben megjelentek, Vergerio nuntiusnak mindkét fél bizalmát sikerült megnyernie.

¹⁾ Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytár XVI. k. Megjelent 1879.

Helyzetét a bécsi udvarnál megnehezítette a János királyhoz küldött pápai nuntius Rorario Jeromos magatartása. Ez ugyanis a Habsburg-házzal háboruban álló francia király részéről is vitt megbízásokat és ajánlatokat János királyhoz ; a mi elfogott levelekből kiderülvén, Ferdinánd környezetében kétséget támasztott III. Pál pápa őszintesége iránt.

Vergerio míg egyfelől Bécsben eloszlatta ezen gyanut, másfelől Rómába irt leveleiben Rorario visszahívását ajánlotta.

Erőfeszítései daczára, a béketárgyalások eredményre nem vezetvén, 1535 végén János király biztosai Rómába készültek, hogy a pápa pártfogását személyesen kikérjék. El is utaztak Olaszországba, de később vett utasítások következtében Róma helyett Nápolynak vették útjokat, hol azon időben V. Károly császár tartózkodott.

Mikor 1537-ben János király a tárgyalások megújítására lépéseket tett, az ifju Morone János modenai püspök képviselte Ferdinánd udvaránál a szent-széket. Ez kezdetben bizalmatlanságot táplált János király iránt, és jelentéseiben óvatosságra, tartózkodó magatartásra intette a római curiát.

De itt szava nem talált viszhangra. Sőt 1537 október 10-én Morone azt a meglepő értesítést kapta Rómából, hogy a pápa őt János királyhoz nuntiusnak küldeni kívánja ; feltéve, hogy Ferdinánd ebben megnyugszik ; a megbízó levelek is átküldettek néki.

Ferdinánd ellenezvén Morone Magyarországra menetelét, ez Bécsben maradt, és jelentékeny befolyást gyakorolt arra, hogy a tárgyalások kedvezőbb fordulatot vettek, s a nagyváradi békekötést eredményezték.

A nuntiusi jelentések természetesen sűrűn tartalmaznak jellemző részleteket az udvarról és a szereplő egyénekről. Ferdinánd és neje Anna, a magyar királyleány előnyös világításban jelennek meg. Erkölcseik tisztasága, frigyök bensősége és életöknek idilli jelenetei vonzó képet tárnak föl a válságos harcok és megrázkódtatások zord keretében.

Megismerkedünk a kormányférfiak egyéniségével is. És élő alakok állanak előttünk, míg ekkorig gyakran csak nevekkal találkoztunk.

Hogy az európai történetírás, különösen a Habsburgház és Franciaország közt folyó nagy küzdelem, úgyszintén a vallási egység helyreállítására czélzó igyekezetek történetéhez értékes anyagot talál a két kötetben, — mondani sem kell.

Értékesítését jelentékenyen megkönnyítik a kimerítő bevezetések, — melyek a forrásokat, a nuntius személyét és jelentéseit ismertetik, — valamint a jegyzetek, melyek az iratokat sűrűn kísérik és minden megkívántató felvilágosítást megadnak.

Mint hogy a kiadvány a jelentéseket egész terjedelmökben kihagyás nélkül tartalmazza: a XVI. századbéli németországi diplomatai irományok közzétételétől mi felmentve érezhetjük magunkat. Hasonlóképen a franciaországi történeti intézet (az École de Rome) a XIII. századbéli pápai regesták közzétételét egyidőben többfelől megindítván, tőle nyerjük a vatikáni levéltár hazánkat illető legrégibb történeti emlékeit.

Igy tehát a magyar történetírás érdekeinek szempontjából a római kutatások súlypontját a XIV. és XV. századra kell helyeznünk.

FRANKÓI VILMOS.

Anglia történeti irodalma az utóbbi években.

Korunk önérzettel szokott szellemi haladásának nemzetközi jellegével kérkedni és azzal dicsekszik úton-útfélen, hogy a mivelt nemzetek fejlődése közötti összeköttetés mai nap már csodálatos módon ki van fejlődve. E nagyhangzású dicsekvés, ha az irodalmi connexust vesszük szemügyre, sok tekintetben indokolatlan és hiúnak fog feltűnni, a mennyiben éppen ezen a téren az egyes országok, nevezetesen az Anglia és a kontinens közötti érintkezés és kölcsönhatás a legújabb időkig fölötte hézagos és fogyatékosnak mutatkozott. Hiszen csak imént történt, hogy úttörő angol munkákról a külföldi sajtó egy árva szóval sem emlékezett meg, mely mulasztást azután az angol sajtó igaz — kamatostúl viszonozott. Hogy konkrét példával szolgáljak, *Leckyn*ek utolsó nagy művéről néhány évig még a német szaklapok sem vettek tudomást. Másrészt igaz, hogy az angol olvasó közönség maga sem figyelte meg kellőképen a saját tudományos irodalmát. A közönség ama része, mely nem éri be kizárólag a politikai hírlapok átolvasásával, egy-két Review révén iparkodik az irodalmi helyzet magaslatán megmaradni. Csakhogy a revuek szerkesztői nagyobb súlyt fektetnek a formai szépségre, mintsem a tartalomra és tudományos apparatussal ellátott dolgozattól fáznak. Egy másik baj abban rejlik, hogy a nagyszámú történeti, régészeti sat. társulat a maga kiadványait csak korlátolt számban nyomtatja és hogy az ezen társulati évkönyvekbe temetett dolgozatokhoz a körön kívül álló csak nehezen férhet hozzá. A történeti kutatás hasonlóan küszködött eme kedvezőtlen körülmények nyúge alatt annál is inkább, mivel közös kapcsa, tájékoztató közlönye sem volt, mely az aunyira elforgácsolt irodalmi tevékenységről összefoglaló képet nyújtott volna.

Néhány év óta azonban az Anglia és a kontinens közötti szellemi kölcsönhatás terén némi javulás észlelhető, melynek kézzel-